

МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ ІМЕНІ ЯРОСЛАВА МУДРОГО
ІНФОРМАЦІЙНИЙ ЦЕНТР З ПИТАНЬ КУЛЬТУРИ ТА МИСТЕЦТВА

ДЗК

Випуск 8/4

2017 р.

**Український інститут книги:
аванси й сподівання**

*(оглядова довідка за матеріалами преси, Інтернету та
неопублікованими матеріалами за 2016–2017 рр.)*

Уже кілька років експерти відзначають тенденцію – Україну почали помічати на літературній мапі Європи. Це тривалий процес, який вимагає від усіх гравців книжкового ринку діяти злагоджено та цілеспрямовано, що вдається, на жаль, не завжди. Саме тому ідея створення Українського інституту книги, який би об'єднав і скерував у правильне русло зусилля всіх причетних до літературного та книговидавничого процесу в Україні, викликала зацікавлення в громадськості. А обрання директора цієї інституції на початку серпня 2017 р. стало топ-новиною культурного життя країни.

Аналізуючи стан книжкового ринку в Україні сьогодні, з одного боку, можна вважати, що він активно розвивається – зростає кількість новинок, якість яких є досить високою, заповнюються раніше порожні жанрові ніші, черги на головних книжкових фестивалях б'ють рекорди. Серед незаперечних фактів і те, що українські письменники й ілюстратори здобувають престижні премії та перемагають в авторитетних конкурсах, а видавці продають права на свої книжки в інші країни. Тобто, попри непроті економічні умови та політичну ситуацію, спостерігається відродження книговидавничого ринку, зростання попиту на український культурний продукт [1].

З іншого боку, – за словами президента Української асоціації видавців і книгорозповсюджувачів О. Афоніна, – у нас поки що панує «видавниче середньовіччя»: лише 30 відсотків виданих у країні книжок поширюються по всій Україні; за останні три роки у книжковій галузі не збільшувалася сума обігових грошей, а впродовж минулого року припинили існування аж 136 видавництв і лише близько 30 нарощують обсяги [2].

Така статистика мала б насторожувати, адже книговидання є однією з головних галузей креативної економіки, складовою культурної та освітньої

сфери, а показники випуску книжкової продукції слугують індикаторами культурного розвитку країни. Також важливою складовою видавничої справи є книгорозповсюдження. Мало видати книжку – потрібно ще донести її до читача, доставити у всі куточки країни, щоб вона реалізувала свою інтелектуальну та товарну функцію. Бо саме книжка є найефективнішим засобом передачі знань та ідей у їх єдності та цілісності, а читання – найактивніше сприяє виробленню універсальної та фундаментальної картини світу, формування різнобічного світогляду, глибинних переконань людини, стимулюванню її участі в житті суспільства [3; 4].

Отже, щоби ті позитивні зміни, які вже відбулися, дали поштовх до наступних, книжковий ринок розвивався й мав можливість конкурувати з ринками міжнародними, а співпраця авторів, видавців, культурних менеджерів була злагодженою, добре скоординованою й спрямованою на промоцію нашої книжкової продукції за кордоном, було створено Український інститут книги – інституцію, яка об'єднає всіх учасників і діятиме в інтересах книжкового й літературного середовищ, стане майданчиком для постійної комунікації видавців, письменників, перекладачів, бібліотекарів, ілюстраторів, кураторів, критиків [5].

«Поява такої організації – свідчення певної державної зрілості, наявності власної політики у важливій сфері культури, зрештою – подолання постколоніальної вторинності, – вважає один з экс-претендентів на посаду очільника Інституту, професор філософії О. Хома. – Досвід інших країн переконує, що це нові можливості для авторів, видавців, перекладачів, академічного середовища, книгорозповсюджувачів, бібліотекарів, – можливість впливати на цю культурну політику, реалізовувати на благо суспільства свої проекти, до яких раніше держава, на відміну від іноземних посольств та приватних зарубіжних благодійників, була абсолютно глуха» [6].

О. Афонін вважає, що Інститут книги надзвичайно потрібний як об'єднавчий центр: «Сьогодні ми маємо цю інституцію, і розглядаємо її саме як інструмент формування державної політики в духовній сфері, бо це стосується не просто книги, це стосується освіти, моралі, культури, інтелекту нації та формування самої нації. Важливо, щоб нарешті в Україні можновладці найвищого рівня і депутати зрозуміли, що книговидання й книгорозповсюдження саме української книжки – стратегічні галузі» [2].

Переконаний, що створення Інституту – дуже важлива подія не лише для Міністерства культури, а й для всього інтелектуального, думаючого суспільства, – і Міністр культури Є. Нищук: «Є визначення, що якщо суспільство читає, якщо воно мислить – воно розвивається. Інститут книги – це саме та інституція, яка має нести в своїй роботі нові тенденції поширення серед людей моди на читання» [7].

Щодо історії становлення Українського інституту книги, то значним поштовхом до ідеї його започаткування стало, зокрема, створення в 2002 р. польського Інституту книги й розвиток його діяльності, а відтак – розвиток позитивного іміджу та промоції польської літератури в світі. Про те, як багато робить Instytut Książki, як добре було б мати схожу інституцію і в нашій країні, розмови велися неодноразово [8].

Перехід від розмов до конкретних дій відбувся, коли Голова комітету з питань культури і духовності, народний депутат М. Княжицький під час дискусії на Форумі видавців заявив про намір подати законопроект щодо створення Інституту книги. У листопаді 2015 р. Верховна Рада України в першому читанні прийняла законопроект «Про внесення змін до деяких законів України щодо удосконалення системи державного управління в книговидавничій сфері». А 28 січня 2016 р. 232 депутати з 450 проголосували за створення Українського інституту книги. У лютому того ж року Президент України П. Порошенко підписав відповідний закон, у якому зазначено, що «Український інститут книги є державною установою, що належить до сфери управління центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сферах культури та мистецтв, і здійснює свою діяльність відповідно до статуту, який затверджується органом управління». На думку фахівців, намір зосередити координацію і виконання державної політики у сфері книговидання, книгорозповсюдження і читання в одній інституції, є виразним позитивом Закону [9].

Формат інституції, яка тільки створюється фактично з нуля, багато в чому залежатиме від керівника. І тому такий інтерес викликав конкурс на посаду директора Українського інституту книги. Конкурс був дуже серйозний, у ньому взяли участь 9 кандидатів. Це безпрецедентно для Міністерства культури. Отже, за рішенням журі, найближчі 5 років державну установу очолюватиме 31-річна Т. Терен. Вона має журналістську освіту, друкувалася на сторінках багатьох видань, координатор Української програми «Книжкового Арсеналу». Цікаво, що реакція представників громадськості була не менш одностайною, ніж рішення конкурсної комісії – Інститут потрапить до молодих енергійних рук; попереду багато роботи, але якщо із нею впоратися – йтиметься про реалізацію багатолітніх сподівань книжкової спільноти [10].

Директор Чеського центру у Києві, а водночас і член комісії Луціє Ржегоржікова зауважила, що кандидатів на посаду слухати було дуже цікаво, «адже це справді дуже важлива частина процесу, яка безпосередньо впливала на наше рішення. Ми одногосно погодили найкращого кандидата і щиро бажаємо йому успіхів. Ми всі будемо поруч, якщо знадобиться якась порада, щоб поділитися нашим досвідом» [11].

Справді, вивчення іноземного досвіду як взірця вдалої організації та продуманої стратегії у цій сфері є дуже актуальним. Зазвичай у критичних і оглядових статтях Український інститут книги найчастіше порівнюють із польським, упускаючи той факт, що схожі інституції давно є і в інших країнах. Наприклад, Canada Book Fund (CBF) /Фонд канадської книги/ в нинішньому форматі існує з 2009. CBF надає фінансову підтримку канадським видавцям та організаціям, які мають стосунок до книжкової індустрії Канади – маркетингу, дистрибуції, промоції авторів, освітніх інституцій тощо). А з Canada Council for the Arts /Канадською радою з питань мистецтв/ щороку співпрацюють 750 експертів і митців. Це – федеральна корпорація, що покликана стимулювати інтерес до творів мистецтва, їх створення та дослідження. Вона підтримує різні види мистецтва, серед яких, зокрема, література і книговидавництво (Writing and Publishing). Підтримка здійснюється шляхом надання різноманітних грантів та стипендій.

Щодо Франції, то тут при Міністерстві культури і комунікацій діє Centre National du Livre /Національний центр книги/. Саме через нього надається державна допомога всім ланкам книжкового ланцюга країни: авторам, перекладачам, видавцям, книгарням, бібліотекам, організаторам літературних подій. Окрім цього, частину свого бюджету НЦК витрачає на переклади творів іноземних авторів для французького читача. Для НЦК уряд Франції щороку виділяє близько 29 млн євро. Працівники Центру – майже 200 фахівців (науковці, письменники, перекладачі, журналісти, критики, видавці, книгорозповсюджувачі) – входять до 18 комітетів, які збираються тричі на рік, щоб розглянути заявки та обговорити призначення допомоги авторам, видавцям, бібліотекам та організаціям. Також у Франції працює Міжнародне бюро французького книговидавництва, яке допомагає французьким видавцям виходити на міжнародний ринок.

Finnish Literature Exchange (FILE) /Центр фінської літератури/ є одним із шести підрозділів неурядової та неприбуткової організації Finnish Literature Society (SKS). Остання існує з 1831 р. та має на меті промоцію фінської культури. FILE покликаний надавати підтримку перекладам фінською, шведською та саамською мовами, а також сприяти перекладам іноземних творів цими мовами. А Arts Promotion Centre Finland (Taika) /Центр промоції фінського мистецтва/ – це експертний орган при Міністерстві освіти й культури Фінляндії, основною метою якого є просування фінського мистецтва на національному та міжнародному рівнях. Як і Канадська рада мистецтв, ця інституція опікується різними видами мистецтва, зокрема й літературою. Представникам літературного середовища пропонують перекладацькі, тревел-гранти, для роботи митців у резиденції та інші. Щорічно Центр надає гранти на загальну суму 32 млн євро.

Діяльність Swedish Arts Council /Шведської ради з питань мистецтв/ є втіленням культурної політики шведського уряду, яку було визначено в 1974 р. й переглянуто в 2009-му. Важливим фактором формування цієї політики нині є те, що більшість державних витрат взяли на себе місцеві бюджети. Саме тому Swedish Arts Council намагається якомога тісніше співпрацювати з культурними інституціями на місцях. Саме Swedish Arts Council є засновником найпочеснішої нагороди у сфері літератури для дітей та молоді – Премії імені Астрід Ліндгрєн (Astrid Lindgren Memorial Award; існує з 2002 року) – призовий фонд якої становить 5 млн шведських крон (450 тис євро).

У літературній сфері діяльність німецького Goethe-Institut /Гете-інституту/ спрямовано на міжнародну співпрацю й просування німецької літератури за кордоном. Щоб знайомити світ із німецькою літературою, Інститут вдається до низки заходів, які організовує спільно з літературними, книготорговельними організаціями, бібліотеками, літературними архівами, музеями, фундаціями тощо. Серед таких заходів – зустрічі з німецькими авторами, презентації книг, відкриті читання, дискусії, воркшопи для авторів та перекладачів, участь у міжнародних книжкових ярмарках. М. Шубчик, співробітниця відділу «Інформація та бібліотека» в Гете-інституті вважає, що ландшафт німецької підтримки літератури є одним з найрізноманітніших та жвавих у світі. Сама держава заявляє, що має передусім дві мети щодо підтримки літератури: по-перше, це збереження літературного спадку, по-друге, сприяння інтересу до сучасної німецької літератури [12].

На тому, що вивчення діяльності таких структур апріорі важливе, наголошує й сама Т. Терен, зазначаючи, що, крім державних програм, які потребують реформування, обговорення і вироблення нових положень, одним із найважливіших напрямків, які обов'язково має розвивати Інститут книги, є міжнародний: «Насамперед нам потрібно налагодити співпрацю з подібними іноземними книжковими установами й закордонними культурними інститутами, які діють в Україні» [1].

А журналістка та літературознавець А. Левкова впевнена, що зрозуміти, що таке Інститут книги, можуть лиш ті гравці книжкового ринку, які знайомі з діяльністю аналогічних структур за кордоном. Інститут книги є структурою понад усіма, і в цьому його перевага: він не є конкурентом нікому, натомість може координувати зусилля всіх гравців книжкового ринку різних рівнів. Перевага і в тому, що як державна структура Інститут може безпосередньо впливати на бюджетні організації, зазвичай дуже інертні, але вкрай важливі. Рішення Інституту можуть бути не опціональними, а обов'язковими для виконання. І тут головне – розумно користуватися цим впливом, бути креативними, діяльними, відповідними до вимог часу та реалій нашої країни [13].

Справді, очікування від Інституту книги надзвичайно великі – нарешті вивести вітчизняну видавничу справу на вищий рівень, перетворивши на культурну індустрію європейського зразка. Проте, щоб запустити інституцію такого нового типу, які є в багатьох країнах і про яку давно мріяли у нас, потрібно зробити ще чимало вагомих кроків. Адже менеджмент у культурі – це велика комплексна проблема, яка має багато індивідуальних рішень. Тому готових рецептів дій немає, але універсальним інструментом є комунікація – між інституціями і тими, хто є їхнім клієнтом. Бо можна бути дуже проривним та інноваційним, але якщо реципієнт не готовий до «споживання» такого продукту або не приймає ваших цінностей, то проект приречений на провал [14].

Зважаючи на ситуацію, перед керівником Інституту відразу постало безліч нагальних питань: якщо структуру організації вже розроблено в. о. директора в попередні місяці, то скільки має бути людей, на яких умовах їх залучати, як ними всіма управляти, особливо якщо не маєш керівного досвіду? Як і на що розподіляти кошти, що їх, у наших умовах постійної економії на культурі, зазвичай дуже мало? Як реалізувати вже сотні разів дискредитовану програму «Українська книга»? Як співпрацювати з бізнес- та громадськими структурами, які державу зазвичай сприймають насторожено і, внаслідок негативного досвіду, не розглядають її як партнера? Як співпрацювати з державними структурами тощо. Журналіст А. Левкова наголошує, що керування такою організацією, як і багатьма іншими, – це мистецтво балансування: «Тут, як на мене, головне – радітися, але при цьому не втрачати власного бачення; бути «у процесі», але водночас понад усіма – зберігати добрі взаємини, при цьому не захищаючи конкретних гравців, не «вростаючи» в їхні структури, не дозволяючи їм «врости» у свою; за вирішенням нагальних проблем не забувати про питання на перспективу, іншими словами, за деревами таки бачити ліс; сформувати команду компетентних однодумців, які хочуть і вміють працювати, які усвідомлюють, що культура, зокрема книжкова, – це не просто культура сама в собі й для себе, а те, що розвиває суспільство, поглиблює демократію; уміло делегувати обов'язки (одне з найважливіших для керівників уміння), при цьому не лишаючи жодну з царин без контролю тощо. Розбудовувати структуру майже з нуля – це не просто велика місія – це змога задати тон на роки й десятиліття вперед, показати, як варто працювати, довести власній країні, що державні організації у книжковій сфері можуть бути ефективними...» [15].

Т. Терен переконана, що колектив Інституту книги має бути командою досвідчених та креативних менеджерів і кураторів, а сама інституція – стати своєрідним майданчиком для постійної комунікації всіх учасників ринку, проводити презентації, семінари, дискусійні клуби та зустрічі.

Важливим завданням інституції також є віднайдення можливості для запровадження грантової програми на видання першої книжки молодих авторів, оголошення стипендії для письменників, відкриття резиденцій для українських і закордонних літераторів і перекладачів тощо [11].

Видавець та письменник Д. Капранов має свою думку щодо створення Інституту: «У нас є міністерство інформації – ніхто не знає, чим воно займається. Приблизно така сама ситуація поки що з новоствореним Інститутом книги – успішність закладу залежатиме від того, наскільки енергійно його керівництво почне формувати повноваження і їх виконувати. На міжнародному рівні потрібно постачати вітчизняну літературу україномовним читачам. Ще одна проблема – переклади. За кордоном є так звані „професійні читачі” – люди, які на дозвіллі читають україномовні тексти і перекладають іншими мовами. Відбирають ті, які можуть зацікавити іноземного читача. Мусимо сформувати кола таких "професійних читачів" у країнах із потужним книговидавництвом. Наприклад, у Німеччині та Великій Британії» [16].

Письменник наголошує, що Інститут теж мусить звертатись до видавців і пропонувати авторів, які можуть бути цікаві в Європі й світі. Якщо видавець надрукує книжку і вона продаватиметься – він знову йтиме до того самого українського автора за наступною річчю. Зараз міжнародні виставки – це просто площа, на якій стоїть стенд. Думаю, Інститут може це змінити – перетворити їх на майданчик для роботи видавців – створити умови для праці за кордоном. Припустімо, Інститут організовує участь українського стенда на книжковому ярмарку у Франкфурті. Відповідно збирає заявки видавців, які хотіли би взяти участь. Потім допомагає їм поїхати до Франкфурта і працювати на українському стенді – проводити зустрічі, розповідати про книги. Завдання Інституту – відібрати тих видавців, які мають бути на виставці і організувати роботу так, щоби вони одне одному не заважали... Їм ще належить зрозуміти, що вони мусять робити, і що від них залежить. І ефективно працювати у внутрішньому й зовнішньому напрямках [17].

За словами новообраного директора, наступного року справді вже Український інститут книги відповідатиме за проведення Франкфуртського книжкового ярмарку, «а надалі кількість таких закордонних майданчиків, на яких ми будемо представляти наші книжки й авторів, з кожним роком зростатиме. Зокрема, крім Франкфурта, хочеться, щоби Україна була щороку представлена на ярмарку дитячої книги в Болоньї» [1].

Дуже важливою тут є думка переможців (двічі!) конкурсу в рамках Болонського книжкового ярмарку, письменників та ілюстраторів, які вже майже десятиліття гідно репрезентують Україну у світі, засновників творчої майстерні «Аграфка» А. Лесіва та Р. Романишин: «Навіть якщо проаналізувати Болонський книжковий ярмарок, глянути на категорії, на які подаються видавці – то в

Україні просто ще немає книжок, щоб всі ті категорії заповнити... Інститут книги – однозначно важлива інституція. Наш книжковий ринок рухається і розвивається швидше, ніж ми сподівалися, він насичується і попереду ще багато добрих речей... Треба розуміти, що книжковий ринок, наприклад, 2010 року й зараз – це дві різні речі, дві різні країни. Наскільки великі зміни відбулися за ці сім років, просто тектонічні! По-перше, видавці починають виходити за межі особистого комфорту, почали брати участь у міжнародних книжкових ярмарках. Але важливо їздити і розуміти свою роль у цьому великому процесі, вчитися і аналізувати. Треба постійно прагнути вдосконалення, але розуміти, які наші переваги... Видавці багато зусиль присвячують маркетингу, адже на сьогодні видати книжку – замало, потрібна промоція і активна робота з читачем. Також з'являються нові видавництва. Дуже позитивним сигналом є поява малих видавництв. Зазвичай саме малі видавці є трендсеттерами і генераторами нових ідей. Дуже тішить, що з'являється розуміння важливості авторських прав. Кілька років тому ми були на піврічному стажуванні в Польщі, де книжковий ринок і культура книжки дуже розвинені. Тоді здавалося, що між нашими країнами в цьому плані прірва. Тепер бачимо, як розвивається українська книжка: це зростання якості, професіоналізму і якоїсь тверезої оцінки того, ким ми є і куди нам рухатись... Підтримки держави поки не відчутно, більшість хорошого в культурі відбувається на паралельній колії. Але великою перемогою стосовно репрезентації України за кордоном є національний стенд на Міжнародному книжковому ярмарку у Франкфурті. Є розуміння, що це важливо, сподіваємося, що це буде вже щорічна практика. Тепер цікаво, як Інститут практично буде діяти і працювати...» [18].

«Вітає обома руками» створення Інституту й письменник А. Любка. На його думку, дві головні функції цієї організації – популяризація читання в Україні та поширення української літератури за кордоном: «Коли автора з України запрошують на фестиваль за кордон, то кажуть, що оплатять проживання та гонорар. Питають, до кого звернутися в Україні, щоб оплатили переліт. А у нас такої інституції немає. Такі зв'язки – можливість майже безкоштовно рекламувати свою культуру [19].

Статистика свідчить, що культурне життя українців за роки незалежності – з 1990-го по 2016 рік зазнало значних змін: за інформацією відомства Державної служби статистики, нині найбільшою популярністю серед населення користуються музеї і кінотеатри, а з-поміж вітчизняних закладів культури найбільше – бібліотек [20].

Т. Терен зазначає, що Інститут за допомогою промоції та медіаресурсу має активно пропагувати українські бібліотеки не як книгозбірні, а як сучасні хаби – культурні центри, де відбуватимуться важливі події, дискусії, освітні проекти. Досить цікавим і вартим наслідування, на думку експертів, є досвід

Польщі. Гжегож Гауден, обіймав посаду директора Інституту книги впродовж 8 років, впродовж усієї каденції всіляко підтримував будівництво нових і реконструкцію старих бібліотек в польській глибинці. За його планом, саме бібліотека повинна була стати центральним пунктом для суспільства, місцем зустрічей, праці і відпочинку. Справді, зараз у багатьох невеликих польських містах бібліотеку видно здалеку – це найсучасніша будівля в околицях, з інфраструктурою для інвалідів і новою технікою. Практично всі популярні новинки можна знайти в бібліотеці, плюс забезпечення некомерційними виданнями (поезія, мемуари, переклади з «високої полиці», класика), що, своєю чергою, підтримувало й видавців. Вагомим досягненням в популяризації читання стало створення місцевих Дискусійних книжкових клубів (зараз їх в Польщі понад півтори тисячі). На переконання польського экс-директора бібліотеки, стаючи осередками громадської активності, вони змінюють життя людей. Це простір, який допомагає мешканцю малого міста не почуватись виключеним зі світу. Публічна бібліотека – це довготерміновий проект, спрямований на різні покоління. Ми не можемо уявити демократичного суспільства без людей, що читають книжки. Так будували демократію в Німеччині, Франції, скандинавських країнах. Україна теж, як і Польща, потребує мережі сучасних публічних бібліотек у малих містах і селах [8, 21].

Проблему читання, досвід публічних бібліотек щодо її розв'язання та багато інших завдань, які тепер покладено на Інститут книги, неодноразово було висвітлено на сторінках журналу «Бібліотечна планета». Зокрема, генеральний директор Національної бібліотеки імені Ярослава Мудрого Т. Вилегжаніна у своїй статті «Промоція книги та читання: сучасний досвід України» зазначає, що Український інститут книги як дуже важлива соціальна інституція повинен стати розробником і впроваджувачем комплексної програми читання і книговидавання, котра охоплюватиме різні сфери життєдіяльності суспільства: культуру, освіту, бізнес, комунікації, медіа. І саме бібліотеки найчастіше реалізують заходи й проекти, що пов'язані з промоцією читання. «В нинішніх умовах соціальний ефект бібліотечної діяльності стрімко зростає, оскільки публічна бібліотека є тією установою, котра може консолідувати громадськість щодо вирішення соціально значущих проблем і таким чином бере участь у становленні громадянського суспільства в країні, – вважає Т. Вилегжаніна. – Коло партнерів сучасної книгозбірні досить широке. Це органи місцевого самоврядування, громадські організації, освітні установи, заклади культури, недержавні комерційні структури, засоби масової інформації, благодійні фонди. Отже, партнерство, як новий і ефективний вид взаємодії, відкриває широкі можливості й допомагає бібліотечним закладам здійснювати їхню основну функцію – промоцію книги та читання» [26].

Директор українського Інституту книги також переконана, що сьогодні дуже важливо працювати не лише з тими містами, де активне культурне й літературне життя, а й передусім з тими центрами, куди раніше майже не доїжджали наші письменники. Дієвим механізмом тут може стати проведення регіональних книжкових ярмарків, до яких би було залучено місцеву владу й бібліотеки. За допомогою таких подій можна показати громаді, як книжка, культура змінюють і активізують міський простір: «Я би хотіла розпочати з освітніх проєктів. Саме бібліотеки мають стати майданчиком для наших заходів у регіонах і пошуку там активних людей, з якими можна буде реалізувати майбутні проєкти. Якщо говорити про цей подієвий напрям, то, сподіваюся, сам Інститут із часом теж стане повноцінним культурним центром, в якому постійно відбуватимуться цікаві заходи, – каже Т. Терен і додає. – Для мене як журналістки дуже важливими є напрями, пов'язані з промоцією та видавничими проєктами. Сподіваюся, вже наступного року ми зможемо реалізувати масштабну кампанію з промоції читання в Україні. Видавничий напрям містить насамперед видання Інститутом буклетів і каталогів, але водночас ми маємо працювати й над тим, щоб в Україні з'явилися нові літературні медіа – не лише електронні, а й паперові. Ми знаємо, що під патронатом Інституту книжки в Польщі видається понад десять друкованих видань. У нас ця ніша, по суті, порожня, а ті журнали, яким вдається виживати, мають дуже малі накладі і майже не впливають на ринок. Тож у перспективі Інститут книги має сприяти й появі нових видань, зокрема літературного журналу, який друкуватиме тексти сучасних авторів, і критично-аналітичного часопису, який знайомитиме з новинками, друкуватиме рецензії, інтерв'ю й розповідатиме про тенденції ринку». Окремим підрозділом у структурі Інституту стане «Цифрова бібліотека» [1].

Не менш важливим напрямом розвитку Інституту є підтримка перекладів української літератури на іноземні мови. Уже на цьому етапі Інститут зіткнувся з багаторічними проблемами у книжковій сфері. «Ми голодні», – стверджує президент української Асоціації книговидавців О. Афонін, маючи на увазі те, що тематика книг, які видають в Україні, не така широка, як хотілося б. Звідси, за словами Афоніна, випливає і проблема перекладів спеціалізованої літератури, і відсутність фінансових можливостей для створення таких проєктів. Т. Терен підкреслює, що реформи також зазнає і програма «Українська книга»: до кінця року пройдуть її широкі обговорення [22].

Зокрема, вже 9 серпня 2017 р. на засіданні Кабміну було затверджено новий Порядок використання коштів, передбачених у державному бюджеті для випуску книжкової продукції за програмою «Українська книга». Відповідний проєкт постанови був розроблений Міністерством культури України з метою визначення механізму використання бюджетних коштів щодо діяльності

Українського інституту книги та випуску книжкової продукції за програмою «Українська книга». Передбачені бюджетні кошти буде використано з метою поповнення фондів бібліотек, забезпечення рівного доступу до сучасної української літератури та зарубіжної літератури українською мовою, сприяння максимальному задоволенню культурно-освітніх потреб населення у вітчизняній книжковій продукції, а також для забезпечення випуску видань для дітей та юнацтва, творів сучасних українських авторів та видатних зарубіжних письменників, перекладів творів українських авторів іноземними мовами, видань, створених з урахуванням вимог для людей з особливими потребами тощо. Крім того, бюджетні кошти буде спрямовано й на створення цифрової бібліотеки – придбання технічних засобів, розроблення програмного забезпечення, створення та забезпечення підтримки сайту цифрової бібліотеки тощо [23].

Як бачимо, Український інститут книги може справді стати дієвим інструментом, адже він є своєрідним містком між книжковим середовищем і владою. Але дуже важливо розуміти, що це не чийсь Інститут книги, а наш, спільний. Не лише від команди Інституту, а й від кожного учасника ринку буде залежати, наскільки ефективною ця установа стане в майбутньому [1].

Австрійський письменник Мартін Поллак переконаний, що Україна стала більш європейською, відчуваються зрушення в суспільстві – воно стає більш відкритим, вільніше говорить про те, що його турбує... М. Поллак був куратором програми Лейпцизького книжкового ярмарку 2012-го, 2013-го і 2014-го року й активно представляв українських, білоруських та польських авторів, таким чином намагаючись показати європейцям ці країни. Письменник щиро радіє тому, що німецькі та австрійські видавці ними зацікавилися, видали низку книг українців у німецькому перекладі. «Тепер вони стежать за новинками на українському ринку. Це початок для спільного дискурсу – там, де перетинаються особистості, ідеї, думки, проекти... Європі досі важливо усвідомити Україну зі суспільством західного зразка. Багато кліше та стереотипів, – каже письменник, – однак інтелігенція розуміє, що в наших інтересах допомагати Україні розвиватися, щоб збудувати гідну державу та громадянське суспільство». М. Поллак додає: «Ви маєте пишатися, що народилися українцями. Пишатися українською культурою, літературою. Та без націоналістичного надлишку. Як це зробити? Націоналізм не живе при відкритих кордонах. Та за таких умов починає боліти в іншому місці. Постає питання втрати ідентичності. Не треба відмовлятися від своєї культури, мови, української чи австрійської душі. Лишаюся австрійцем, спілкуючись німецькою... Найбільша помилка нинішнього Євросоюзу – фокусуватися на політиці. Потрібно – на культурних аспектах» [24].

Отже, від створення Інституту книги точно мають виграти письменники і перекладачі, літературознавці та дослідники. Адже досі ними ніхто не опікувався. Через нього будуть організовані стипендії та резиденції, нові премії, дослідження, конференції. Відбудуться суттєві зміни в просуванні українських книг на глобальний ринок, і це стосуватиметься і фізичного переміщення українських книг за кордон, і продажу більшої кількості прав через виділення грантів на переклади і промоцію української літератури. Організацією національних стендів займуться фахівці, які вже мають такий позитивний досвід, а не урядовці, які лише чули про це або ж визначені ними неспеціалізовані компанії, які не в змозі надати якісні послуги. Нарешті, зазнає суттєвих змін програма «Українська книга», яку спрямують на задоволення потреб читачів. Зросте поінформованість бібліотекарів і покупців книжок щодо наявного в продажу асортименту, проводитиметься моніторинг і аналіз попиту, аналіз ефективності запропонованих промоційних та інших заходів, на підставі якого і коригуватиметься програмна діяльність Інституту книги [25].

Уже серед перших кроків Інституту – вироблення стратегії розвитку й план роботи, вирішення організаційних питань, оскільки в Інституті ще немає свого приміщення й команди, яка тільки починає формуватися. Т. Терен у найближчі місяці планує обговорити з громадськістю й затвердити нове положення про державну програму «Українська книга» і вже цього року почати втілювати проект «Цифрова бібліотека». Також очільник сподівається, що до кінця року буде запущено сайт Інституту й розпочнуться перші заходи з промоції читання. Щодо коштів, Український інститут книги є неприбутковою організацією й фінансується з державного бюджету і спеціального фонду, який може поповнюватися насамперед за рахунок грантових і спонсорських коштів. У поточному році на діяльність Українського інституту книги з державного бюджету надано 80 млн гривень. Їхня лівова частка – 50 млн – мала бути спрямована на програму «Українська книга», яку раніше реалізовував Державний комітет телебачення і радіомовлення. Але, оскільки до кінця року залишилося дуже мало часу, щоби реформувати і втілити в життя програму, ці кошти Міністерство культури спрямувало на закупівлю книжок для бібліотек. Ще 20 млн грн надано на запуск проекту «Цифрова бібліотека», решта – на розбудову Інституту: оренду й облаштування приміщення та зарплати працівників, які поки що дуже низькі. Про бюджет на наступні роки говорити зарано, оскільки він ще тільки формується. Але вже зараз важливо думати й шукати шляхи, як знайти на проекти Інституту книги не лише бюджетні кошти. Т. Терен зазначає: «Книжкове середовище очікує, що Інститут книги сприятиме появі в Україні нових премій, стипендій, резиденцій, конкурсів і грантових програм. І все це ми будемо поступово робити. Потрібно тільки розуміти, що на сьогодні ми не можемо закладати на це кошти в державному бюджеті, оскільки

для цього немає відповідних кодів. І тому нам дуже важливо буде найближчим часом розробити механізми для реалізації всіх тих проектів, яких сьогодні потребує ринок» [1].

Презентація Інституту, його чіткішої стратегії, знайомство з першими членами команди, серед яких буде багато фахових, авторитетних і відомих в книжковому середовищі людей, відбудеться у рамках Форуму видавців, що проходить у Львові у вересні 2017 р.

СПИСОК ПЕРШОДЖЕРЕЛ

1. Якимчук Л. Читання як стратегія: розмова з Директором Українського інституту книги Т. Терен // День. – 2017. – 2 серп.
2. Самченко В. Без приміщення і штату, але з рішучими намірами: Український інститут книги розпочав свою роботу // Україна молода. – 2017. – 8 серп.
3. Чупрій Л. Українське книговидання. Стан і проблеми [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sd.net.ua/2010/07/16/ukrayinske-knigovidannya-stan-i-problemi.html>
4. Сухорукова О. Світове книговидання: уроки для України // Інтеграційні процеси на світових ринках // Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. – 2016. – № 3.
5. Конкурсна комісія рекомендує Тетяну Терен на посаду директорки Інституту книги [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.chytomo.com/news/konkursna-komisiya-rekomenduye-tetyanu-teren-na-posadu-direktorki-institutu-knigi>
6. Хома О. Яким має бути Український інститут книги? // День. – 2017. – 22 січ.
7. Калантиренко С. Сьогодні в Україні з'явиться Інститут книги [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.unn.com.ua/uk/news/1601828-sogodni-v-ukrayini-zyavivsyia-institut-knigi>
8. Кушнір Ю. Гжегож Гауден: Інститут книги має показати, що українська література не виникла 5 років тому [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://life.pravda.com.ua/culture/2016/09/20/218122/>
9. Хто стане директором Інституту книги [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.chytomo.com/news/xto-stane-direktorom-institutu-knigi>
10. Кухар О. Аванси й сподівання: перемога Тетяни Терен та українське кіно в Локарно // Тиждень. – 2017. – 4 лип.
11. Директором Українського інституту книги обрано журналістку Тетяну Терен [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://detector.media/>

- infospace/article/127947/2017-07-14-direktorom-ukrainskogo-institutu-knigi-obrano-zhurnalistku-tetyanu-teren/
12. Івашина А. Не Польщею єдиною: книжкові інституції в країнах з успішним видавничим бізнесом [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.chytomo.com/news/ne-polshheyu-yedinoyu-knizhkovi-instituciii-v-kraïinax-z-uspishnim-vidavnichim-biznesom>
 13. Левкова А. Інститут книги: як не стати мильною бульбашкою? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zik.ua/news/2017/07/18/-keruvaty_instytutom_knygy__tse_mystetstvo_balansuvannya__anastasiya_levkova_1134319
 14. Гриценко Є. Питання мотивації: як трансформувати державні інституції культури [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://theukrainians.org/pytannya-motyvatsiyi/>
 15. Левкова А. Керувати Інститутом книги – це мистецтво балансування [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zik.ua/news/2017/07/18/-keruvaty_instytutom_knygy__tse_mystetstvo_balansuvannya__anastasiya_levkova_1134319
 16. Щокань Г. Вперше обрали директора Інституту книги // Газета по-українськи. – 2017. – 21 лип.
 17. «Якісні переклади українських книжок на Заході – досі є екзотикою»: Видавець Дмитро Капранов про Інститут книги [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://bukvoid.com.ua/digest/2017/07/21/085853.html>
 18. Гладченко М. Ілюстратори майстерні «Аграфка»: У розмовах про книжки зникло слово «неформат» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://life.pravda.com.ua/culture/2017/06/23/224896/>
 19. Луцяшко К. Мінкульт створив Інститут книги // Газета по-українськи. – 2017. – 6 лип.
 20. Пирогова М., Требор И. Культдосуг: куда ходят украинцы. (Народ предпочитает кино и музеи, снова начинает ходить в театры, а вот библиотеки меняют на сеть) // Сегодня. – 2017. – 26 июля.
 21. Любка А. П'ять справ Гжегожа Гаудена // День. – 2017. – 20 січ.
 22. Рябцева Н. Український Інститут книги розповів про пріоритети своєї діяльності [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://ukr-1b.ua/culture/2017/08/01/372918_ukrainskiy_institut_knigi_rozpoviv.html
 23. Нові порядки для «Української книги» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://i-pro.kiev.ua/content/novi-poryadki-dlya-«ukrayinskoj-knigi»>
 24. Позичайло А., Родічкіна А. «Російський націоналізм – агресивний. Український – здоровий. Але користі немає від жодного» // Газета по-українськи. – 2017. – 14 черв.

25. Коваль О. Інститут книги vs Держкомтелерадіо: вбити не можна помилувати [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://life.pravda.com.ua/columns/2016/02/29/208812/>
26. Вилегжаніна Т. Промоція книги та читання: сучасний досвід України // Бібліотечна планета. – 2016. – № 2.

Матеріал підготувала

М. Б. Лелик,
голов. бібліограф
відділу наукового аналізу
й узагальнення інформації

Комп'ютерне опрацювання та редагування **І. Г. Піленко**

Формат 60x84/16. Умовн. друк. арк. 0,95. Б/т. Зам. 90. Безплатно

НБУ імені Ярослава Мудрого, Київ–1, Грушевського, 1. Тел. 278–85–12